

EDEBİYAT-I UMÜMİYYE MECMUASI

bir devletten geri kalmamak İslâmî bir mecburiyettir. İşte mecmuamız bu yolda hizmet edecektir".

Devri içinde kültürel ve edebî açıdan belli bir ağırlığı olan dergide 9. sayıdan başlayarak 15. sayıya kadar tefrika halinde Âmedî Galib Efendi'nin *Sefâretnâme'si* yayımlanmış, Celâl Nuri'nin *Türkçemiz* (İstanbul 1917) adlı kitabıyla Abdülhak Hâmid'in *Tayflar Geçidi* (İstanbul 1917) piyesi hakkında eleştiri yazılmasına da yer verilmiştir. Bazı sayılarda Sâmipaşazâde Sezâi'nin Abdülhak Hâmid ve Celâl Nuri'ye hitaben İsviçre'den gönderdiği mektuplara yer verilirken (nr. 11, 12) yine Sâmipaşazâde'nin "İsviçre Hâtıratı" başlığı altında Avrupa intibaları yayımlanmış (nr. 14, 15), ilk sayılarda Abdülhak Hâmid'in *İbn Mûsâ* (İstanbul 1917) adlı piyesinden bazı bölümler iktibas edilmiştir. Cenab Şahabeddin, Fâik Âli, Hâlid Fahri, Mehmed Emin, Vedat Örfi ve Nigâr binti Osman'ın daha çok şiirleriyle görüldüğü dergide zaman zaman sanayi, demiryolu, ticaret ve ziraatla ilgili yazılar da yayımlanmıştır. Bunlardan başka "Çin Müslümanları ve Çin'de İslâm İhtilâlleri" (nr. 14, 15), Reşad Nuri'nin milliyet kavramı ile Millî edebiyat arasındaki münasebeti ele alıp incelediği ve Türk edebiyatının aktüel bir meselesine açıklık getirmeye çalıştığı "Edebiyyât-ı Milliyye Meselesi" (nr. 4, 9, 17) adlı makale serisi, Rıza Tevfik'in "Kümüliyyet-i Beşeriyye Tasavvurunda Şark ile Garbin Farkı" (nr. 21, 23) başlıklı makalesi, derginin dikkati çeken diğer yazıları arasında yer almaktadır.

Dönemin önemli fikrî münakaşalarından biri kabul edilen ve Rıza Tevfik ile Sâmih Rifat arasında cereyan eden Medler'in menşei ve Zerdüş'tün Türk asıllı olup olmadığı konusundaki meşhur "Zerdüş't" tartışması önce *Âtî* (nr. 77, 18 Mart 1334/1918) gazetesinde başlamış, daha sonra *Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmuası*'nda devam etmiştir (nr. 36/67, 11 Mayıs 1918 - nr. 40/71, 8 Haziran 1918). Dergi 1 Ocak 1918'den itibaren yine Celâl Nuri'nin idaresinde ve hemen aynı yazar kadrosuyla *Âtî* adlı günlük bir gazete çıkarmaya başlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmuası Koleksiyonu; Sadettin Nûzhet [Ergun], *Sâmih Rifat*, İstanbul 1934, s. LX-LXV; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Konya 1966, s. 422; Hasan Duman, *Katalog*, s. 98; *Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Katalogu*, Ankara 1987, I, 62; TDEA, II, 446-447.

EKREM BEKTAŞ

EDEBÜ'd-DÜNYÂ ve'd-DİN

(ادب الدنيا والدين)

Mâverdi'nin
(ö. 450/1058)

ahlâka dair eseri.

Şâfiî fıkhının önde gelen âlimlerinden, devlet ve siyaset konularına dair eserleriyle tanınan Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdi'nin günümüze ulaşmış eserleri içinde en tanınmışlarından biridir. Kitap genellikle bu adla anılırken bazı yazma nüshalarında *el-Buğyetü'l-ulyâ fî edebî'd-dîn ve'd-dünyâ* olarak da geçer. Muhtemelen eser ilk defa bu adla yazılmışken sonradan müstensihler tarafından *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* şeklinde kısaltılmış ve bu isimle şöhret bulmuştur. Telif tarihiyle ilgili kesin bilgi bulunmayan eserin, metin içinde geçen müellifin biyografisiyle ilgili bir pasaja bakarak (s. 81-82) 429'da (1038) Mâverdi'nin kadılığa getirilmesinden sonra yazılmış olduğu söylenebilir.

Mâverdi kısa mukaddimesinde, insanın bütün faaliyetleri arasında en önemlisinin din ve dünya işlerini iyileştiren çalışmalar olduğunu belirterek bu eserde dinî ve dünyevî açıdan hayatın ölçü ve kurallarını (âdâb) araştırdığını ifade etmektedir. Kitabını hazırlarken kaynak olarak Kur'an ve Sünnet'ten, bilgelerin özlü sözleri, edebiyatçıların edebî ifadeleri ve şairlerin şiirlerinden faydalandığını belirtmekte, bu şekilde değişik ve zengin kaynaklara başvurmanın daha eğitici ve öğretici olduğuna dikkat çekmektedir.

Beş bölümden (bab) oluşan *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*'in ilk bölümü, geleneksel İslâm ahlâkının ana konularından olan akıl-hevâ çatışmasıyla ilgilidir. Bu münasebetle aklın tarifi ve mahiyeti, akılcı tecrübe ilişkisi gibi konular üzerinde durulmuştur.

"Edebü'l-ilm" başlığını taşıyan ikinci bölümde bilginin değeri, ilim-din münasebeti, insanların ilme ve ilim adamlarına bakışı, eğitim ve öğretim metotları, kuralları, öğrenci-öğretmen münasebetleri, ilim-amel ilişkisi, ilim adamlarının ahlâkî görev ve yükümlülükleri gibi konular işlenir. Bu açıklamalar arasında dikkati çeken hususlardan biri Mâverdi'nin kesin bir dille bilimde hürriyeti savunması, akfî ve ilmî temellerden yoksun olan iddialara dayanarak ilmî konuları kabul veya reddetmenin yanlışlığını vurgulamasıdır. Mâverdi her konu-

da taklidi ve taklitçiliği reddederken özellikle bir düşüncenin doğru veya yanlışlığını ortaya koymak için belli bir otoriteye sığınanları eleştirir. Ona göre yeterince aydınlanmamış bir konu hakkında sorular sormak küstahlık sayılmamalıdır; akıl tarafından doğrulanan bir bilgi de taklit olarak görülmemelidir.

Eserin "Edebü'd-dîn" başlığını taşıyan üçüncü bölümünde genel olarak görev ve yükümlülük problemleri incelenmiştir. Buradaki "din", yalnızca Allah-kul ilişkisini düzenleyen bir kurum olmanın ötesinde insanların gerek Allah'a gerekse diğer varlıklara karşı olan bütün yükümlülüklerini, münasebetlerini düzenleyen bir kanunlar sistemi olarak ele alınmıştır. Bu yükümlülüklerin temeli Kur'an'dır; Peygamber'in sünneti Kur'an'ın koyduğu ilkelere gerekli yorumları getirmiş, ilim adamları da icthad yoluyla yükümlülüklerle açıklık kazandırmışlardır. Bu bölümde başlıca ibadetlerin hikmetleri üzerinde durulmakta, nefsin eğitimi konusu işlenirken insanın dünyaya aşırı bağlılığını yenmesi için takip etmesi gereken yol hakkında bilgi verilmekte ve bununla ilgili hadislerle diğer edebî ve hikemî sözlerden örnekler aktarılmaktadır.

"Edebü'd-dünyâ" adlı dördüncü bölüm eserin en önemli ve orijinal yönünü oluşturur. İnsanın sosyal bir varlık olduğu düşüncesi üzerine kurulan bu bölümde tecrübelerle dayalı, tutarlı ve yaşanabilir bir ahlâk anlayışı ortaya konmuştur. Mâverdi, sosyal uyum ve dayanışmayı insanlar arasındaki imkân farklılıklarına bağlamakta, mutlak eşitliğin ihtiyaç-yardım ilişkisini ortadan kaldıracığını, dolayısıyla toplumu yıkıma götüreceğini düşünmektedir. Dünya düzeninin tam olarak sağlanabilmesi başlıca altı şartın bulunmasına bağlıdır: Saygı ile uyulan din, güçlü bir siyasî otorite, kapsamlı adalet, genel güvenlik, yaygın refah, büyük bir ümit ve emel. Din kişide bir iç otorite fonksiyonuna sahip olup ahlâkî şuur halinde nefsin dizginlenmesini sağlar. Ancak herkes akıl ve din ölçülerine göre davranmayabilir. Bu eksikliği siyasî otorite doldurur. Hem dış dünyada hem de kişinin ahlâkî yapısında düzenin sağlanması için adalete ihtiyaç vardır. Her durumda adalet, ifrat ve tefrit şeklindeki aşırı tutumlardan uzak bir davranış biçimidir. Çünkü itidalden sapan adaleten sapmış olur. Mâverdi bu münasebetle, Aristo'dan beri sürüp gelen ve İslâm filozoflarınınca da kabul edi-

len "vasat" ve "itidal" esasına dayalı faziletler tasnifini aynen tekrarlamaktadır. İnsanların huzurlu yaşaması, gayretlerinin verimli olması, suçsuzun emniyet içinde bulunması, zayıfın rahat etmesi genel güvenliğe bağlıdır. Refahın yaygınlaşması geçimi kolaylaştırır, kıskançlıkları azaltır, ilişkileri güçlendirir. Nihayet insanların gelecek için ümit ve emel taşımaları sayesinde dünya mâmur olmakta ve dünyanın imarı işi nesilden nesile intikal etmektedir. Diğer birçok ahlâkçının kötilediği emelin sosyal ve ekonomik gelişmenin itici gücü olarak değerlendirilmesi, Mâverdî'nin realist ahlâk anlayışının en açık ifadelerinden biridir. Aynı bölümde, dünya hayatının düzenli ve huzurlu kılınmasının şartları arasında gösterilen toplacı sosyal kaynaşma konusu işlenirken o döneme kadar yazılmış olan ahlâk kitaplarında görülmeyecek mükemmellikte bir sosyal ve iktisadî ahlâk anlayışı ortaya konmuştur.

"Edebü'n-nefs" başlığını taşıyan son bölümde, ahlâk eğitiminde başkalarının bilgi ve tecrübelerinden faydalanma ve kişisel çaba (riyâzet) şeklinde olmak üzere başlıca iki yol bulunduğu kabul edilerek geleneksel İslâm ahlâkında fazilet ve rezilet sayılan duygu ve davranışlar bu iki başlık altında geniş bir şekilde incelenmiştir.

Edebü'd-dünyâ ve 'd-dîn, müellifin fakih, kadî, mütefekkir ve edebiyatçı kişiliğinin zengin bir ürünü olup kazuistik bir metotla ve oldukça iyi hazırlanmış bir sistem içinde işlenmiş, bütünü teorik ve pratik ahlâk konularının öncelikle âyet ve hadisler ışığında ele alınmasına özen gösterilmiştir. Bununla birlikte eser Abdullah b. Mübarek'in *ez-Zühd ve'r-rekâ'ik*'i, Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'i, Taberî'nin *Mekârimü'l-ahlâk*'i tarzında, âyet ve hadislerin konularına göre tasnif edilerek alt alta sıralandığı bir ahlâk kitabı değildir. Mâverdî, birçok selef ulemâsının âyet ve hadislerle getirdiği yorumlar yanında bizzat kendisi de önemli tefsir ve te'viller yapmıştır. Öte yandan Mâverdî eserin edebî ve didaktik bir karakter kazanmasına özen göstermiş, bu maksatla İslâmî kaynakların yanında ahlâk, sanat ve estetik alanında insanlığın ortak değerlerini yansıtan yabancı kültür ürünlerinden de geniş ölçüde faydalanmıştır. Başta Hz. Ali olmak üzere birçok sahâbî ve diğer selef ileri gelenlerinden; Ebü'l-Atâhiyye, Ferzâdî, Buhtûrî gibi şairlerden; İbnü'l-

Mukaffa', Câhiz, İbn Kuteybe gibi edip ve hakîmlerden nakiller yapmış; Büzürgmihr, Enûşirvân, Sâbûr (Şappur) b. Erdesîr gibi İslâm öncesi İran ediplerine de sık sık atıfta bulunmuş; öte yandan birkaç yerde İskender, Aristo ve Kindî'nin görüşlerine yer vermiş, hukemâdan pek çok anekdot aktarmıştır. Bununla birlikte eser, meselâ İbn Kuteybe'nin *'Uyûnü'l-ahbâr*'i, İbn Miskeveyh'in *Câvidân-ğured*'i gibi edebî ve hikemî alıntılardan oluşan bir derleme mahiyetinde değildir. Ancak, daha sonra Gazzâlî'nin yaptığı gibi Mâverdî de eserine aldığı hadislerin doğruluk derecesi üzerinde durmamıştır. Nitekim kitapta sahih hadisler yanında zayıf veya mevzû olanlar da çoktur.

Eserde ahlâk ile din, felsefe veya geniş anlamda hikmet, siyaset ve hukuk arasında sıkı bir ilişki kurulmuş olup bu bakımdan dar anlamda bir ahlâk kitabından çok antropolojik bir mahiyet arzeder. Din ahlâkının birinci derecede kaynağı olarak görülürse de bunun yanında hem akla hem de ferdî ve sosyal hayatın gerçeklerine uygun bir ahlâk düşüncesi geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple müellif "Peygamber'in risâleti" yanında bir fakih olarak bilginlerin ictihad ve istinbatına da değer vermektedir. Ayrıca müellifin mesleği dolayısıyla ahlâkla ilgili görüşlerinin oluşmasında sosyal olaylara dair tecrübelerinin de büyük payı vardır. Özellikle eserin sonundaki şu ifadeler, Mâverdî'nin İslâm ahlâkçılarının en realistlerinden biri olduğunu göstermeye yeterlidir: "Ey akıllı kişi! Kendi kişiliğine önem ver. Zamanından memnun olmaya bak. Çağının geleneklerine uy. İnsanlarla zıtlaşarak onlardan uzak kalmaktan sakın ki sana düşman olmasınlar. Sevilmeyen huzur bulamaz, düşmanı olan rahat edemez".

Tasavvufî ve felsefî görüşlere kapalı olmayan *Edebü'd-dünyâ ve 'd-dîn*, bilhassa Edebü'd-dîn" bölümünde nefis terbiyesi hakkındaki açıklamalarda tasavvufî bir yaklaşım sezilir. Aynı şekilde aklın önemi, temel faziletlerin itidal ve adaletle ilişkisi gibi konularda filozoflardan faydalandığı, özellikle dostluğa ve genel olarak sosyal münasebetlerin önemine ilişkin açıklamalarının İbn Miskeveyh'in *Tehzîbü'l-ahlâk*'ını hatırlattığı görülmektedir. Hatta belki de bu sebeple olacak ki *Edebü'd-dünyâ ve 'd-dîn*'in yanlışlıkla İbn Miskeveyh'e nisbet edildiği de olmuştur (Hansârî, I, 255, dipnot 1). Fakat eserin genelinde çizilen ha-

yat üslûbu, bilhassa ahlâkî hayatın amacı olarak gösterilen mutluluk anlayışı ve ideal ahlâkî şahsiyet olarak çizilen insan tipi felsefî ve tasavvufî ahlâktakinden oldukça farklıdır. Eser, gerek konuların seçimi ve tertibi, gerekse bunlara getirilen açıklamalarda tasavvufî ve felsefî eserlere göre İslâmî anlamda daha muhafazakâr ve gelenekçi bir mahiyet taşır. Meselâ Grek felsefesinden gelen ve başlıca felsefî ve tasavvufî ahlâk kitaplarında az çok İslâmîleştirilerek işlenen "ma'rifetü'n-nefs" konusu *Edebü'd-dünyâ ve 'd-dîn*'de bulunmamaktadır. Şüphesiz bu eserde de akıl-hevâ antinomisi gibi psikolojik tahliller bulunmaktadır; ancak bunlara genellikle Kur'an ve Sünnet perspektifinden bakılmıştır. Kitapta sūfiyye ve filozofların mutluluk konusundaki idealist spekülasyonlarına, ittisal, cem', ittihat, vahdet gibi metafizik veya mistik öğretilerine en küçük bir ilgi duyulmaksızın dine ve tecrübî hayatın gerçeklerine dayalı olarak müslümanın dünya ve âhirette mutlu olmasının yolları gösterilmiştir. Bu sebeple Muhammed Arkoun'un da belirttiği gibi (*REI*, XXXI, 15) *Edebü'd-dünyâ ve 'd-dîn*'de tasavvuf ve felsefedeki "kâmil insan" veya "meleklesmiş insan" yerine Kur'an ve Sünnet'teki "müslüman insan" tipi esas alınmıştır. Eserdeki birr, ülfet, mürüvvet gibi İslâmî kaynaklardan alınmış terimlere getirilen geniş açıklamalar ve özellikle "geleneksel edep kuraları" bölümü, müellifin İslâm toplumunda yerleşmiş ahlâk kaidelerine verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır.

Eserin Türkiye'de ve Türkiye dışında ki kütüphanelerde birçok yazma nüshası vardır (bk. Brockelmann, *GAL*, I, 483; *Suppl.*, I, 668). İlk defa İstanbul'da basılan eser (1299), uzun yıllar Mısır'da orta öğretim kurumlarında müracaat kitabı olarak kabul edilmiş ve bu maksatla ilki 1309'da (Kahire) olmak üzere yirmiden fazla baskısı yapılmış, ayrıca Bahâeddin el-Âmilî'nin *el-Keşkül*'ünün kenarında iki defa basılmıştır (Hindistan 1315; Kahire 1316). İlk ilmî neşri ise Mustafa es-Sekkâ tarafından yapılmıştır (Kahire 1950). Daha sonra birkaç defa baskısı yenilenen bu neşirde nâşirin genişçe bir tanıtma yazısı da bulunmaktadır. Burada müellifin hayatı, ilmî şahsiyeti ve başlıca eserleriyle *Edebü'd-dünyâ ve 'd-dîn* hakkında bilgi verilmiştir. Mustafa es-Sekkâ eseri yayıma hazırlarken Dârü'l-kütübü'l-Mısriyye (Tasavvuf, nr. 118 M) ve el-Hizânetü't-Teymüriyye'de (Edeb,

nr. 778) bulunan yazmaları karşılaştırdığını, ayrıca Hanzâde'nin şerhinden de faydalandığını belirtmektedir. Eserin Teymüriyye nüshasına dayalı yeni bir neşri daha yapılmıştır (Beyrut 1407/1987).

Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn, Hanzâde diye tanınan Erzincanlı Üveys Vefâ b. Muhammed b. Ahmed tarafından *Minhâcû'l-yaqîn şerhu Edebi'd-dünyâ ve'd-dîn* adıyla şerhedilmiştir (İstanbul 1328). Şârih, basılmış ve basılmamış beş nüshayı karşılaştırdığını, tefsir, hadis, ah-lâk ve divan türündeki kitaplara başvurarak kaynak ve usul düzeltmeleri yaptığını belirtmektedir. Şerhte gramer tah-lilleri, terimlere getirilen tarifler ve genel açıklamalar yanında asıl metinde ad-ları geçen bütün sahâbî, edip, şair, filo-zof ve diğer kişilerin kısa biyografileri verilmiştir. Sayfa kenarlarına düşülen birkaç not dışında nüsha farklarına işa-ret edilmemiştir. Şerhte ayrıca çeşitli âlim ve edebiyatçılardan nakiller yapılmış, Abdurrahman-ı Câmî ve Sa'dî-i Şî-râzî gibi bazı İnan şairlerine ait Farsça manzumelere ve Türkçe beyitlere de yer verilmiştir. *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*'in, Lisânüddin İbnü'l-Hatîb'in hocalarından İbn Liyûn et-Tücbî tarafından yapılmış kısmi bir şerhi ve *Ma'rifetü'l-fezâ'il* adlı müellifi meçhul bir hulâsası da vardır (İA, VII, 409).

BİBLİYOGRAFYA :

Mâverdi, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Beyrut 1978, nâşirin önsözü, s. 2-16; Hansârî, *Ravzâtü'l-cennât*, Tahran 1390, I, 255; Hanzâde, *Minhâcû'l-yaqîn şerhu Edebi'd-dünyâ ve'd-dîn*, İstanbul 1328; M. Kürd Ali, *Künûzü'l-ecdâd*, Dimaşk 1369/1950, s. 231-232; Brockelmann, *GAL*, I, 483; *Suppl.*, I, 668; a.mlf., "Mâverdi", *IA*, VII, 409; Mohammed Arkoun, "L'éthique musulmane d'après Mâwardî", *REI*, XXXI (1963), s. 1-31; M. Receb el-Beyyûmî, "el-İmâmü'l-Mâverdi", *ME*, XLIV/10 (1973), s. 967-968.

MUSTAFA ÇAĞRICI

EDEBÜ'İ-İMLÂ' ve'İ-İSTİMLÂ'

(أدب الإملاء والإستعمال)

Abdülkerîm b. Muhammed
es-Sem'ânî'nin
(ö. 562/1166)
imlâ usulüne dair eseri.

Hadis yazdıran hoca ile hadis yazan talebenin uymaları gereken kuralları ele alan eser imlâ* konusunda günümüze ulaşan tek müstakil kitaptır. Müellif, bir arkadaşının isteği üzerine kaleme aldığı kısa ve özlü eserini bir girişle üç fasla ayırmıştır. Girişte hadis ilminin önemi,

hadisleri lafzan rivayet etmenin gereği, sahih hadisin ancak sahih senedle rivayet edileceği, hadis öğrenme usulleri içinde en makbulünün imlâ usulü olduğu, bu usulün Hz. Peygamber, sahâbe, tâbiîn ve tebeü't-tâbiîn (selef) dönemlerinde uygulanıp yaygınlık kazandığı belirtilmekte, daha sonraki devirlerde çeşitli beldelerde imlâ yoluyla hadis rivayet eden âlimlerin isimleri zikredilmektedir.

Birinci fasıl hadis yazdıran hocanın (mümlî) uyması gereken âdâb hakkında olup burada hocanın hadis rivayetini iyi hazırlanması, camilerde imlâ meclisleri düzenlemesi, rivayete başlamadan önce Kur'an'dan bir sûre okuması, hadisleri kitabından rivayet etmesi, sika* olan hocalardan rivayette bulunması, halk için faydalı olacak ibadet ve muâmelâta dair hadisler rivayet etmesi, hadislerin sağlamlık derecesini belirtmesi, rivayeti gereğinden fazla uzatıp dinleyenleri bıktırmaması ve yazılan hadislerin hocanın nüshası ile karşılaştırılması gibi konular üzerinde durulmaktadır.

İkinci fasıl, kalabalık meclislerde hocanın söylediklerini uzaktakilere nakleden kimse (müstemlî) ve onun uyması gereken âdâb hakkındadır. Burada müstemlînin yüksek bir yerde oturması veya ayakta durması, gür sesli ve dikkatli bir kişi olması, ders başlamadan önce Kur'an'dan bir sûre okuması, hadis yazdıracak hocayı kısaca tanıttıktan sonra ondan rivayete başlaması usulüne uygun olarak istemesi, hocanın söylediği şeyleri aynen tekrarlaması gibi hususlar ele alınmaktadır.

Üçüncü fasıl hadis yazan kimsenin uyaçağı esaslara dairdir. Bu bölümde talebenin Hz. Peygamber'in sünnetine uyması, mütevazî ve ağır başlı olması, hadis meclislerine erken gelmesi, daha önce gelenleri rahatsız etmeden oturması ve hocaya karşı saygılı davranması gibi hususlar işlenmektedir. Bunun ardından hadislerin yazılmasının câiz olup olmadığı meselesi ele alınmakta ve yazma âdâbı ile yazı malzemeleri üzerinde durulmaktadır. Müellif burada hokka, kalem, kalemlik, bıçak, mürekkep ve kâğıt hakkında bilgi vermektedir. Hadislerin güzel bir şekilde yazılmasını isteyen Sem'ânî başa besmele yazılması, besmenin altındaki satıra kendisinden hadis yazılacak hocanın tam adının kaydedilmesi, hadisin doğrudan hocadan duyulup yazılması, müstemlînin tekrarı sırasında gerekli düzeltme ve noktalamala-

rın yapılması, hadislerin arasına ayırıcı bir işaretin konulması gibi hususlara temas etmektedir.

Kitabın sonunda, imlâ ve istimlâ âdâbı konusunda daha geniş bilgi edinmek isteyenlere *İrâzû'z-zehab fî edebi't-taleb* adlı kitabını tavsiye eden Sem'ânî, 10 Receb 541'de (16 Aralık 1146) tamamladığı eserindeki bilgileri kendisine sendeleriyle birlikte ulaşan rivayetlere dayandırmakta ve bu rivayetleri hangi şehirlerde elde ettiğini de belirtmektedir. Bundan anlaşıldığına göre müellif eserini İsfahan, Bağdat, Belh, Cürcân, Dimaşk, Serahs, Merv, Herat, Nîşâbur başta olmak üzere sekseni aşkın beldeyi gezerek derlediği malzeme ile meydana getirmiştir. Bazı hocalarının hocası sıfatıyla birkaç yerde adı geçen Hatîb el-Bağdâdî'nin (bk. s. 48, 67, 86, 117) eserlerinden veya onunla aynı kaynaktan faydalandığı anlaşılan (krş. *Edebü'l-İmlâ'*, s. 42, 84, 88, 108, 163, 168; *el-Câmî' li-aḥlâkı'r-râvî ve âdâbî's-sâmi'*, I, 142, 257, 261; II, 60, 65, 66) Sem'ânî, naklettiği haberlerin sağlamlığı konusunda nâdirenden görüş belirtmektedir (bk. s. 45, 119, 125, 129, 135, 152).

Eserin İstanbul'da Millet Kütüphanesi'nde (Feyzullah Efendi, nr. 1557) bulunan tek nüshası Max Weisweiller tarafından, muhtevanın özetlendiği elli bir sayfalık Almanca bir girişle birlikte *Die Methodik Des Diktatkollegs (Adab al-İmlâ' wa'l-İstimlâ') von 'Abd-Âl-Karîm İbn Muhammed As-Sam'ânî* adıyla yayımlanmıştır (Leiden 1952). Ayrıca özet halinde bir tercümesi de Abdullah Aydınli tarafından neşredilmiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'ânî, *Edebü'l-İmlâ' ve'l-İstimlâ'* (nşr. M. Weisweiller), Leiden 1952 — Beyrut 1401/1981; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmî' li-aḥlâkı'r-râvî ve âdâbî's-sâmi'* (nşr. Mahmûd Tahhân), Riyad 1403/1983, I, 142, 257, 261; II, 60, 65, 66; Abdullah Aydınli, "İmlâ Usulü ve es-Sem'ânî'nin Edebü'l-İmlâ' ve'l-İstimlâ'ı", *EAÜİFD*, sy. 5 (1982), s. 175-188.

ABDULLAH AYDINLI

EDEBÜ'İ-KÂDÎ

(أدب القاضي)

İslâm muhakeme hukukunun
ve bu alanda yazılan
eserlerin genel adı.

Kelime olarak edeb, dinin ve aklın güzel görüp tavsiye ettiği bütün söz ve davranışları ifade eder. Bu sebeple mendup, müstehap ve nâfilelerle bazı sünnet ve